

सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदन

कालिगण्डकी गाउँपालिका, गुल्मी

आ.व. २०८१/०८२

कार्यक्रमको नाम:

सुन्तलाजात फलफुल तथा तरकारी खेतीमा कृषि प्रविधि, प्रशोधन र दिगो कृषि परियोजना

(मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम अन्तर्गत – कालिगण्डकी गाउँपालिका, गुल्मी)

१. प्रस्तावना:

नेपालको ग्रामीण जीवनशैलीको आत्मा भनेकै कृषि हो। आजको दिनसम्म पनि मुलुकको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान अत्यन्त महत्वपूर्ण छ। तथापि, परम्परागत प्रणालीमा आधारित, मौसमको भर पर्ने, कम उत्पादकत्व र सीमित बजार पहुँचसहितको हाम्रो कृषि प्रणाली सधैं चुनौतीको घेरामा परेको छ। जलवायु परिवर्तन, कृषिमा युवाहरूको घट्दो चासो, प्रविधिको अभाव र खेतीलाई व्यावसायिक बनाउने संरचनात्मक पूर्वाधारको कमीले गर्दा किसानहरू आजसम्म पनि श्रम गर्छन् तर मुनाफा कमाउँदैनन्।

यसै चुनौतीबीच, समृद्ध नेपाल निर्माण गर्ने लक्ष्यले प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूलाई कृषि क्षेत्रमा नवीन सोच र प्रविधिको समायोजन गर्दै, किसानलाई सशक्त बनाउने दिशातर्फ प्रेरित गरेको छ। त्यही सोचको उपज हो - **मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम**, लुम्बिनी प्रदेश सरकारले सञ्चालनमा ल्याएको यो कार्यक्रम नविन कृषि प्रणाली, मूल्य अभिवृद्धि, जैविक अभ्यास, जलवायु-स्मार्ट प्रविधि र प्रशोधन प्रविधिको समायोजनमार्फत कृषिमा युगान्तकारी परिवर्तन ल्याउने महत्वाकांक्षी योजना हो।

यही कार्यक्रम अन्तर्गत **गुल्मी जिल्लाको कालिगण्डकी गाउँपालिकाले** प्रस्तुत परियोजना - “**सुन्तलाजात फलफुल तथा तरकारी खेतीमा कृषि प्रविधि, प्रशोधन र दिगो कृषि परियोजना**” - सुरु गरेको हो। परियोजनाको कार्यान्वयन २०८१ सालको जेठ ४ गतेदेखि २०८२ असार १५ गतेसम्मको अवधिमा सञ्चालन भएको थियो। यो परियोजनाले व्यावसायिक कृषि अभ्यास र प्रशोधन प्रविधिमार्फत कृषकको आत्मनिर्भरता र आमदानी वृद्धि गर्न विशेष योगदान दिने अपेक्षा गरिएको छ।

२. कार्यक्रमको पृष्ठभूमि र सन्दर्भ:

कालिगण्डकी गाउँपालिका गुल्मी जिल्ला अन्तर्गतको एक सम्भावनाशील तर तुलनात्मक रूपमा पछाडि पारिएको कृषि क्षेत्र हो। यहाँको भौगोलिक बनावट, जमिनको उबड-खाबड स्वरूप र सिँचाइ व्यवस्थाको अभावका बाबजुद पनि कृषकहरू कृषिमा समर्पित छन्। विशेषगरी सुन्तला, अदुवा, मकै, कोदो, आलु, तरकारी जस्ता बालीहरू यहाँको मुख्य आय-आर्जनको स्रोत हुन्।

तर, उत्पादकत्व सन्तोषजनक नभएको, प्रविधि नपुगेको, र सिँचाइ सुविधाको पहुँच न्यून भएको अवस्था छ। फलस्वरूप, उत्पादन भएका बालीहरू प्रशोधन नहुँदा बजारसम्म पुग्न नसक्ने, वा सस्तो मूल्यमा किसान बाध्यतावश विक्री गर्नुपर्ने समस्या विद्यमान छ। यस्तो अवस्थाको दीर्घकालीन समाधानका लागि प्रविधिमा आधारित, वैज्ञानिक कृषि प्रणालीको आवश्यकता महसुस गर्दै गाउँपालिकाले प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी नवप्रवर्तन मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम कार्यक्रममार्फत यो परियोजना संचालन गर्ने निर्णय लिएको हो।

३. कार्यक्रम सञ्चालनको अवधि: २०८१ जेठ ४ – २०८२ असार १५ गते सम्म।

परियोजनाको सम्पूर्ण सञ्चालन कार्य २०८१ जेठ ४ गतेबाट सुरु भई २०८२ असार १५ गतेसम्म निर्धारित गरिएकोमा। यो अवधिमा विभिन्न चरणमा कार्यहरू सम्पन्न गरिने व्यवस्था गरिएको थियो। कार्यक्रमको सन्दर्भमा सञ्चालन हुने प्रमुख कार्यहरू यस्ता छन्:

- कृषक समूहहरू पहिचान र दर्ता।
- गुन्द्रुक बनाउने तालिम, परम्परागत सीपको व्यावसायिक प्रयोग।
- सुन्तलाको जाम, जेली र जुस बनाउने प्रशिक्षण।
- तालिम तथा प्रविधि सम्बन्धी जनचेतनामूलक सत्र।
- सुन्तलाजात फलफुल खेतीमा बिरुवा व्यवस्थापन, pruning, जैविक मल प्रयोग।
- तरकारी खेतीमा टनेल प्रविधि, ड्रिप सिँचाइ, मल्लिचडको प्रयोग।
- जैविक कीटनाशक उत्पादन र प्रयोग अभ्यास।
- प्रविधि तथा सामग्री वितरण- जस्तै निलो तुथो, आरी, भाँडाकुँडा आदि।
- सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रम।
- मूल्याङ्कन, फिडब्याक संकलन, सिफारिस र प्रतिवेदन तयार।

यस अवधिमा प्रविधिको अभ्यास मात्र होइन, कृषकको सोच परिवर्तन र व्यवहारमा प्रष्ट प्रभाव देखिने आधार तयार पारेका छन्।

४. कालिगण्डकी गाउँपालिकाको कृषि अवस्था - एक अवलोकन:

कालिगण्डकी गाउँपालिका ७ वटा वडामा फैलिएको, पहाडी भू-भागको प्रतिनिधित्व गर्ने गाउँपालिका हो। यहाँका कृषकहरू परम्परागत अनुभवमा आधारित खेती प्रणालीमा आश्रित छन्। खेती प्रणालीको मुख्य विशेषता यस्ता छन्:

- खाद्य बालीहरू (धान, मकै, कोदो, आलु) मा निर्भरता
- फलफुल (विशेषतः सुन्तला, कागती लिचि आँप किवि) को बढ्दो उत्पादन

- कृषिमा महिला श्रमिकको अधिक संलग्नता
- प्रविधिको न्यूनतम प्रयोग
- सहकारी प्रणालीमा प्रारम्भिक सक्रियता

तर, यहाँको भौगोलिक अप्ठ्यारो, सहायक पूर्वाधारहरूको अभाव, सिँचाइ व्यवस्थाको कमजोरी र किसानको व्यवसायिक सोचको न्यूनताको कारण कृषि क्षेत्र प्रभावकारी रूपमा उकासिन सकेको छैन।

५. मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम – संक्षिप्त परिचय:

मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम लुम्बिनी प्रदेश सरकारद्वारा प्रारम्भ गरिएको योजनागत कार्यक्रम हो जसले स्थानीय तहसँग साझेदारीमा नवीन कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्छ। यसको उद्देश्यहरू यस्ता छन्:

- स्थानीय आवश्यकता र स्रोतअनुसार नविन कार्यक्रम सञ्चालन
- कृषि, पशुपालन, शिक्षा, स्वास्थ्यजस्ता क्षेत्रमा नवप्रवर्तन प्रवर्द्धन
- बजेटिय साझेदारी, प्रविधि स्थानान्तरण र दक्ष जनशक्ति परिचालन
- प्रदेश र पालिकाबीच सहकार्य सुदृढ गर्दै विकास परिणामको ग्यारेन्टी

यस अन्तर्गत पालिकाले कार्यक्रम प्रस्ताव तयार गरी प्रदेश सरकारमा पठाउने, प्रदेश सरकारद्वारा छनोट भई कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्रक्रिया अनुसार “सुन्तलाजात फलफुल तथा तरकारी खेती” परियोजना स्वीकृत भई कालिगण्डकी गाउँपालिकामा कार्यान्वयनमा आएको हो।

६. परियोजना सञ्चालनको औचित्य:

कालिगण्डकी गाउँपालिकामा परियोजना सञ्चालन गर्नुका प्रमुख औचित्यहरू निम्न छन्:

६.१. उत्पादन-केन्द्रित होइन, मूल्य-केन्द्रित प्रणालीमा रूपान्तरण आवश्यक:

सुन्तलाजस्ता फलफुल, आलु वा तरकारी उत्पादन हुँदै आएको छ, तर ती उत्पादनहरू प्रशोधन नहुँदा कम मूल्यमा बेच्नुपर्ने बाध्यता छ। मूल्य अभिवृद्धि प्रविधिको अभ्यासले कृषकलाई आम्दानीको नयाँ आधार दिनेछ।

६.२. प्रविधिमा पहुँच न्यून:

अहिलेसम्म टनेल, ड्रिप सिँचाइ, जैविक मल उत्पादन, कम्पोष्ट प्रविधि आदि अधिकांश कृषकका लागि नाममात्रका शब्द हुन्। व्यवहारमा प्रयोग नभएसम्म सीपको विकास सम्भव छैन। यसले व्यवहारिक प्रयोगमा जोड दिन्छ।

६.३. महिला नेतृत्व कृषि उद्यमशीलता र सीप विकासमा प्रोत्साहन:

गुन्द्रुक बनाउने, जाम-जेली बनाउने सीप महिलासँग परम्परागत रूपमा छ । यसलाई व्यावसायिक रूपमा प्रयोग गर्दै उनीहरूलाई आर्थिक सशक्तीकरणमा जोड्न परियोजना महत्वपूर्ण छ ।

६.४. स्थानीय स्रोत र ज्ञानको प्रविधिसँग समायोजन:

परम्परागत ज्ञान (जस्तै गुन्द्रुक बनाउने तरिका) लाई आधुनिक प्याकेजिङ, स्टोर, लेबलिङ प्रविधिसँग मिलाएर मूल्य बढाउन सकिन्छ ।

७. सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रम – मिति: २०८२ असार १४

परियोजनाको एक महत्वपूर्ण चरणको रूपमा सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रम २०८२ असार १४ गते सम्पन्न गरिएको थियो । परीक्षण कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य कृषकहरूलाई प्रविधि, उत्पादन प्रक्रिया, प्रशोधन प्रणाली, जैविक विधि, र व्यवसायिक कृषि प्रणालीको प्रत्यक्ष अभ्यास गराउनु थियो ।

कार्यक्रम स्थल र वातावरण:

स्थान: कालिगण्डकी गाउँपालिका वडा नं ३ लम्सराङ

कार्यक्रम स्थलमा टेन्ट, डेमो प्लट, प्रविधि प्रदर्शन कक्ष, जाम-जेली निर्माण कक्ष, मल र कीटनाशक नमूना, प्रदर्शन सामग्रीहरू सजाइएको थियो । सहभागी कृषकहरूको उपस्थितिले कार्यक्रम उल्लासमय बनेको थियो ।

कार्यक्रम संरचना:

१. उद्घाटन सत्र — जनप्रतिनिधि, प्रदेश सरकार प्रतिनिधि, प्राविधिक टोलीको सम्बोधन
२. प्राविधिक सत्र — जैविक प्रविधि, सुन्तला खेती, टनेल, ड्रिप सिँचाइ, मल्लिङबारे विवरण
३. प्रशोधन तालिम — गुन्द्रुक बनाउने, सुन्तलाको जाम-जेली-जुस बनाउने प्रत्यक्ष अभ्यास
४. हस्तान्तरण सत्र — सामाग्री वितरण (निलो तुथो, आरी, बाल्टी, बोतल, लेबलिङ किट आदि)
५. फिडब्याक सत्र — सहभागी कृषक, महिला समूह, जनप्रतिनिधिको अनुभूति तथा सुझाव

८. प्रदर्शित प्रविधिहरू र तालिम विवरण:

८.१. सुन्तलाजात फलफुल खेती प्रविधि:

- जात चयन: जुनार-७८, मोहितो, सिन्दुरी जातको सिफारिस
- बिरुवा व्यवस्थापन: ग्रो-ब्याग, ट्रे नर्सरी, मल परीक्षण, जैविक मल प्रयोग

- **प्रूनिङ विधि:** हाँगाहरू छाँट्ने विधि, हावाको सन्तुलन, रोग नियन्त्रण
- **सिँचाइ र मल्चिङ:** ड्रिप विधिबाट पोषण, मल्चले नमी संरक्षण र झार नियन्त्रण

८.२. तरकारी खेतीमा प्रविधिको प्रयोग:

- **टनेल प्रविधि:** टनेल तयार गर्ने विधि, लागत विवरण, तापक्रम सन्तुलन
- **ड्रिप सिँचाइ प्रणाली:** सोलार पम्पिङ प्रयोग, कम पानीमा अधिक उपज
- **मल्चिङ:** जैविक (पराल, खर) र प्लास्टिक मल्चको तुलनात्मक प्रयोग
- **कीरा व्यवस्थापन:** जैविक औषधिको प्रयोग (निम, बेसार, लसुन मिश्रण)

८.३. जैविक कीटनाशक र मल उत्पादन अभ्यास:

- निमको पात, लसुन, चुकन्दरको मिश्रणबाट तरल कीटनाशक उत्पादन
- वर्मी कम्पोष्ट, गड्यौला मल र बोक्रा कम्पोष्टको निर्माण र प्रयोग अभ्यास
- माटो परीक्षण उपकरणको प्रयोग र पिएच सन्तुलन निर्धारण

९. प्रशोधन सम्बन्धी तालिमहरू:

९.१. गुन्द्रुक बनाउने तालिम:

गुन्द्रुक परम्परागत खानाका रूपमा गाउँघरमा बनाइन्छ, तर व्यावसायिक रूपमा उत्पादन गर्न केही मानक विधिहरू आवश्यक छन्।

- मुला, पालुंगो, तोरी, फर्सीका पात प्रयोग
- पानीमा उमाल्ने, झोल बनाउने र ढकनीले छोपेर राख्ने तरिका
- धूप र छायाँमा सुकाउने विधिको तुलनात्मक अभ्यास
- प्याकेजिङ, लेबलिङ, भण्डारण विधि
- नमूना मूल्य गणना: उत्पादन लागत, प्याकिङ खर्च, बजार मूल्य

९.२. सुन्तलाको जाम, जेली र जुस बनाउने तालिम

- सुन्तलाको तयारी: छीलने, चोप गर्ने, रस निकाल्ने
- पकाउने प्रक्रिया: १०० डिग्री सेल्सियसमा १५-२० मिनेट
- चिनी, पेक्टिनको मात्राको सन्तुलन
- बोटलिङ, लेबलिङ र स्टोरिङ प्रक्रिया

- गुणस्तरीय नमूना उत्पादन र प्रदर्शन
- 'घरमै उद्योग' अवधारणा विकासका लागि मार्गदर्शन

१०. प्रविधि, सामग्री हस्तान्तरण र बजेट स्रोत:

सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा सहभागी कृषक समूहहरूलाई प्रयोगका लागि प्रत्यक्ष सामग्री वितरण गरिएको थियो । सामग्री वितरणका उद्देश्य कृषकले सिकेको प्रविधिलाई व्यवहारमा उतारुन् र प्रयोगमा आइसकेपछि थप सहायता माग्न सकून् ।

प्रविधि, सामग्री हस्तान्तरण

क्र.सं.	सामग्रीको नाम	उद्देश्य	प्राप्तकर्ताको संख्या
१	इलेक्ट्रिकल जुसर ४ पिस	जुस बनाउने	४ समुह
२	लेबलिङ मेसिन १० वटा	उत्पादन चिनारी र बजारिकरणका लागि	१० समुह
३	प्याकेजिङ मेसिन १० वटा	उत्पादन चिनारी र बजारिकरणका लागि	१० समुह
४	तौल नाप्ने यन्त्र (ग्राम)	तौल नाप्ने	१० समुह
५	तौल नाप्ने यन्त्र (केजी)	तौल नाप्ने	१० समुह
६	रेक्टो मिटर	TSS परिक्षण	४ समुह
७	ड्रायर	गुन्द्रुक सुकाउन	४ समुह
८	गुन्द्रुक बनाउने मेसिन	गुन्द्रुक बनाउन	२ समुह
९	निलो तुथो ३ लि. प्रति व्यक्ति	रोग नियन्त्रण (ढुसी, झोलो रित्तो पात रोग)	१३५ जना कृषक
१०	आरी	सुन्तलाको pruning कार्य	१३५ जना कृषक
११	सिकेचर	सुन्तलाको pruning कार्य	१३५ जना कृषक

बजेट स्रोत

स्रोत	रकम (रु.)
लुम्बिनी प्रदेश सरकार मुख्यमन्त्री तथा मन्त्री परिषदको कार्यालय	९९,९२,५००/-
कालिगण्डकी गाउँपालिका गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय	४२,८२,५००/-
कृषक समुहगत साझेदारी	
जम्मा	१,४२,७५,०००/-
अक्षरुपी: एक करोड बयालिस लाख पचहत्तर हजार रुपैयाँ मात्र ।	

लाभान्वित कृषक समुह र कृषकहरु:

क्र.स.	कृषक समुह	ठेगाना	सदस्य संख्या	कै.
१	हर्मिचौर गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – १ गुल्मी	२०	
२	अर्बेनी गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – २ गुल्मी	२०	
३	अर्बेनी कोट सुन्तला प्रसोधन तथा गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – २ गुल्मी	२४	
४	दुवार्डुङ्गा सुन्तला प्रसोधन तथा गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – २ गुल्मी	२२	
५	लम्सराड सुन्तला प्रसोधन तथा गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – ३ गुल्मी	३२	
६	जयखानी सुन्तला प्रसोधन तथा गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – ३ गुल्मी	३१	
७	पुर्तिघाट गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – ४ गुल्मी	२०	
८	फोक्सिड गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – ५ गुल्मी	२०	
९	तोलाकोट गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – ६ गुल्मी	२२	
१०	भुर्तुङ गुन्द्रुक/सिन्की उत्पादक समुह	कालिगण्डकी – ७ गुल्मी	२४	

लाभान्वित घरधुरी: २५० जनसंख्या: १२५५ महिला: ७५० पुरुष: ५०५
समुदाय: दलित: ३०५ जनजाति: ६१० ब्राह्मण/क्षेत्री: २९५ अन्य: ४५

११. सहभागीहरूको अनुभव र प्रतिक्रिया:

११.१. कृषकहरूको भनाइ:

“हामी वर्षौंदेखि सुन्तला फलाउँछौं, तर आज मात्रै थाहा भयो कि त्यसबाट जाम, जेली, जुस बनाएर बेच्न सकिंदोरहेछ ।” – मनोहर श्रीस, वडा नं. ३

“गुन्द्रुक बनाउने कुरा त पुरानो हो, तर आज यसलाई प्याकेज गरेर बेच्छु भन्ने सोच आएको छ ।” – देउ कुमार राना, वडा नं. ४

११.२. महिला कृषक प्रतिक्रिया

“निलो तुथो र आरी प्रयोग गरेर सुन्तलाको हाँगा काट्न सिकें, पहिले यस्तो साधन थिएन ।” – पिपल थापा

“अब हामी महिलाहरू मिलेर जुस बनाउने समूह गठन गर्छौं ।” – रेनु श्रीस, तालिम सहभागी

११.३. जनप्रतिनिधिको अभिव्यक्ति:

“हामी पालिकाबाट यस्ता नवप्रवर्तन कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिनेछौं, आवश्यक बजेट छुट्याउन पहल गर्नेछु ।” – वडाध्यक्ष, कालिगण्डकी-३

११.४. प्राविधिकहरूका अवलोकन:

“कृषकहरूमा प्रविधिप्रति रुचि र व्यवहारमा उतार्ने चाहना दुवै देखियो, जुन दिगोपनाको लागि राम्रो संकेत हो ।” कृषि अधिकृत शुशिल पाण्डे-कालिगण्डकी गाउँपालिका

१२. प्रारम्भिक विश्लेषण फाइदा-नोक्सान मूल्याङ्कन (SWOT Analysis)

Strengths (शक्ति)

- उच्च कृषक सहभागिता
- महिला नेतृत्वमा देखिएको स्पष्ट उत्साह
- स्थानीय स्रोतमा आधारित अभ्यास
- व्यवहारिक तालिम र सामाग्री वितरण

Weaknesses (कमजोरी)

- सबै कृषक प्रविधिमा एकै तहमा सहज छैनन्
- सामग्री सीमित संख्यामा मात्र वितरण
- प्रारम्भिक बजार सञ्जालको अभाव

Opportunities (अवसर)

- घरमै उद्योगको आधार
- सहकारीमार्फत सामूहिक उत्पादन
- पर्यटन बजारमा जुस, जाम, जेली र गुन्द्रुकको मूल्य बढ्ने सम्भावना
- लघु उद्यम विकासको ढोका

Threats (जोखिम)

- अनुगमनको अभावले प्रयोग स्थायीत्व नहुन सक्छ
- प्रतिस्पर्धी बजार व्यवस्थापन गर्न चुनौती
- प्रविधिमा निर्भरता बढ्दा लागत नियन्त्रण कठिन हुन सक्छ

१३. दीर्घकालीन प्रभावको पूर्वानुमान:

परियोजनाको पहिलो चरण पूरा भइसकेपछि प्रारम्भिक प्रतिक्रियाहरू सकारात्मक मात्र नभई दीर्घकालीन रूपमा प्रभाव पार्ने खालका छन्। यी प्रभावहरू अब विस्तारमा व्याख्या गरिन्छ:

१३.१. उत्पादनमा गुणात्मक सुधार:

- सुन्तलाजात फलफुलको बिरुवा व्यवस्थापन, pruning, जैविक मल प्रयोगबाट बिरुवाको उत्पादन क्षमता वृद्धि हुने अपेक्षा।
- मल्चिङ र ड्रिप सिँचाइ प्रविधिले नमी संरक्षण, माटोको गुणस्तरमा सुधार र सिँचाइको कुशल व्यवस्थापन गर्दै उत्पादन वृद्धि गर्छ।

१३.२. मूल्य अभिवृद्धिका माध्यमबाट आम्दानी वृद्धि:

- गुन्द्रुक, जाम, जेली, जुसजस्ता प्रशोधित उत्पादनले कृषकको प्रतिफल प्रत्यक्ष रूपमा बढाउँछ।
- उत्पादनको दीर्घकालीन भण्डारण क्षमता बढेपछि बजारमा मूल्य नियन्त्रण गर्न पनि सहयोग पुग्नेछ।

१३.३. महिला नेतृत्व उद्यमशीलताको विकास:

- महिलाहरू घरेलु सीपलाई व्यवसायसँग जोड्दै स्वाबलम्बी बन्ने सम्भावना उच्च ।
- सामुहिक महिला समूहको नेतृत्व बढ्दै जानु सामाजिक सशक्तीकरणको संकेत हो ।

१३.४. जैविक खेतीमा स्थानान्तरणको सुरुवात:

- रासायनिक मल र कीटनाशकको विकल्पका रूपमा जैविक उत्पादनको अभ्यास सुरु भइसकेको छ ।
- यो अभ्यास दिगो, पर्यावरणमैत्री र स्वास्थ्यप्रद कृषि प्रणालीतर्फको अग्रसरता हो ।

१३.५. कृषक-प्रविधि अन्तरघुलन:

- उपकरण (निलो तुथो, pruning आरी, ड्रिप टेप आदि) को व्यावहारिक प्रयोगले कृषक प्रविधिमा आत्मनिर्भर बन्दै गएका छन् ।
- प्रविधिको उपलब्धता, तालिम र अभ्यासको संयोजनले कृषकको सोचमा आमूल परिवर्तन ल्याएको छ ।

१४. कार्यक्रमको समग्र मूल्याङ्कन:

१४.१. समयानुकूल आयोजना कार्यान्वयन:

कार्यक्रम निर्धारण गरिएको मितिमा प्रारम्भ भएर तोकिएको मिति भित्र सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको छ । कार्यक्रमको आयोजना अनुसार जनशक्ति परिचालन, तालिम सञ्चालन, सामग्री व्यवस्थापन र अनुगमन कार्य पनि प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न भएका छन् ।

१४.२. सहभागिता र समावेशिता:

- सहभागिता अत्यन्त उत्साहजनक रह्यो – महिला, पुरुष, युवा, वृद्ध सबै समावेश भए ।
- विशेषतः महिलाको सहभागिता र उद्यमशीलताप्रति उत्साह जनप्रतिनिधिका लागि समेत प्रेरणादायी रह्यो ।

१४.३. तालिमको प्रभावशीलता:

- तालिम सैद्धान्तिक होइन, व्यावहारिक थियो ।
- कृषकहरूले आफैँले पकाएको जाम, आफैँले सुकाएको गुन्द्रुक हेरैर प्रत्यक्ष अनुभव पाए ।

१४.४. सामग्रीको प्रयोग क्षमता र औचित्य:

- हस्तान्तरण सामग्री कृषकको आवश्यकता अनुसार प्रदान गरिएकोले उनीहरूले तुरुन्तै व्यवहारमा उतारेका छन् ।

- मूल्य सस्तो तर प्रभावकारी भएका सामग्रीले दीर्घकालीन प्रयोगको सम्भावना बढाएको छ ।

१४.५. कमजोर पक्षहरू:

- प्रारम्भिक बजार व्यवस्थापन योजना अपर्याप्त ।
- केही वडाबाट भौगोलिक कारणले सहभागिता हुन नसक्नु ।
- तालिमपछिको नियमित अनुगमन प्रणाली अझै परिष्कृत हुन आवश्यक ।

१५. सिफारिसहरू:

यस परियोजनाको सफल कार्यान्वयनपछि, आगामी दिनमा अझ प्रभावकारी बनाउने हेतु निम्न सिफारिसहरू प्रस्तुत गरिन्छ:

१५.१. सामूहिक उत्पादन तथा लघु उद्यम प्रवर्द्धन:

- कृषक समूहहरू मिलेर सामूहिक रूपमा जुस, जाम, गुन्द्रुक उत्पादनमा आधारित घरेलु उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरिनुपर्छ ।
- कृषि समूहको मोडेलमा ब्रान्डिङ, लेबलिङ, प्याकेजिङ र बजार व्यवस्थापन गरिनुपर्छ ।

१५.२. तालिमपछिको अनुगमन र सहजीकरण:

- तालिम लिएका कृषकलाई वडास्तरमा प्राविधिक सहजीकरण निरन्तर उपलब्ध गरिनुपर्छ ।
- ग्रामिण कृषि सेवा केन्द्रहरूमा सम्बन्धित प्रविधिमा दक्ष कर्मचारीहरूको व्यवस्था गरिनुपर्छ ।

१५.३. युवा लक्षित प्रविधि अभ्यास:

- कृषि क्षेत्रमा युवाको आकर्षण बढाउन डिजिटल प्रविधि, मोबाइल एप्स, स्मार्ट सिंचाइ प्रणाली जस्ता विषयमा प्रशिक्षण आवश्यक छ ।

१५.४. बजारीकरण संयन्त्रको विकास:

- उत्पादन भएका प्रशोधित सामग्रीलाई बजारसम्म पुऱ्याउने विशेष योजना बनाउनुपर्छ ।
- स्थानीय, क्षेत्रीय र प्रदेशस्तरीय कृषि प्रदर्शनी, मेलामा सहभागी गराउने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।

१५.५. नीति-निर्माणमा किसानको आवाज समावेशी बनाउनु:

- स्थानीय नीति, नियमावलीहरूमा महिला, सीमान्त कृषक र युवा किसानको सल्लाहलाई संस्थागत रूपमा समावेश गर्नुपर्छ ।

१६. निष्कर्ष:

“सुन्तलाजात फलफुल तथा तरकारी खेतीमा कृषि प्रविधि, प्रशोधन र दिगो कृषि परियोजना” मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम अन्तर्गत कालिगण्डकी गाउँपालिकामा कार्यान्वयन भएको हो । यस परियोजनाबाट कृषकको सोचमा आमूल परिवर्तन, सीपमा वृद्धि, प्रविधिमा पहुँच, प्रशोधित उत्पादनको सुरुवात, महिला सहभागिता, र आम्दानी अभिवृद्धिको दीर्घकालीन आधार निर्माण भएको देखिन्छ । गुन्द्रुक, जाम, जेली, जुसजस्ता उत्पादनहरू केवल उपभोगका सामग्री होइनन्, अब ति कृषकहरूको नयाँ आशा, आयश्रोत र पहिचानको प्रतीक बनिसकेका छन् ।

१७. उपसंहार:

कृषिमा नवप्रवर्तन, मूल्य अभिवृद्धि र दिगोपनाको समन्वयमार्फत समृद्ध गाउँपालिका निर्माण सम्भव छ भन्ने कुरा यो परियोजनाले स्पष्ट पारेको छ । कार्यक्रमले कृषकलाई सिकाउने मात्र होइन, व्यवहारमा प्रयोग गराउने, सामग्री हस्तान्तरणमार्फत अभ्यासमा निरन्तरता दिलाउने महत्वपूर्ण अभ्यासका रूपमा देखिएको छ । अब आवश्यकता छ - यस अभियानलाई निरन्तरता दिने, सशक्त अनुगमन र सहजीकरण प्रणाली निर्माण गर्ने, र यसलाई अन्य वडामा पनि अनुकरणीय अभ्यासका रूपमा फैलाउने ।

प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, कृषक समुह र कृषकबीचको सहकार्यको बलमा नेपाली कृषिमा आत्मनिर्भरता, उद्यमशीलता र समृद्धिको नयाँ अध्याय सुरु भएको छ ।

.....
प्रतिवेदन तयार गर्ने:

आशिष गुरुङ

अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक

खोजसंसार मिडिया

<https://khojsansar.com>

.....
सिफारिस गर्ने:

शुशिल पाण्डे

कृषि शाखा प्रमुख

कालिगण्डकी गाउँपालिका गुल्मी

.....
स्वीकृत गर्ने:

नरेश गिरी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

कालिगण्डकी गाउँपालिका गुल्मी

सुन्तलाजात फलफुल तथा तरकारी खेतीमा कृषि प्रविधि, प्रशोधन र दिगो कृषि परियोजना
(मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम अन्तर्गत – कालिगण्डकी गाउँपालिका, गुल्मी)

कार्यान्वयनका चरणमा लिइएको केही तस्वीरहरू:

स्रोत: कृषि प्राविधक कालिगण्डकी गाउँपालिका गुल्मी

सार्वजनि परिक्षणका चरणमा लिइएको केही तस्विरहरु:

स्रोत: खोज संसार मिडिया

<https://khojsansar.com>

सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदन

कालिगण्डकी गाउँपालिका, गुल्मी
आ.व. २०८१/०८२

कार्यक्रमको नाम:

सुन्तलाजात फलफुल तथा तरकारी खेतीमा
कृषि प्रविधि, प्रशोधन र दिगो कृषि परियोजना
(मुख्यमन्त्री नवप्रवर्तन साझेदारी कार्यक्रम - कालिगण्डकी गाउँपालिका, गुल्मी)

सहजिकरण:

खोज संसार मिडिया:

<https://khojsansar.com>